

MỘT SỐ KINH NGHIỆM CỦA TRUNG QUỐC VỀ ĐỔI MỚI THỂ CHẾ TẬP ĐOÀN BÁO CHÍ SAU 30 NĂM CẢI CÁCH

TS. NGUYỄN THÀNH LỢI

Tap chí Cộng sản

Sau 30 năm cải cách mở cửa, Trung Quốc đã đạt được nhiều thành tựu quan trọng trên tất cả các lĩnh vực, đặc biệt trong lĩnh vực báo chí truyền thông đã có nhiều sự thay đổi ngoạn mục. Từ một nước có nền báo chí lạc hậu kém phát triển, ngày nay Trung Quốc đang từng bước trở thành quốc gia có nền báo chí phát triển nhanh, mạnh và lớn trên thế giới. Ba mươi năm qua, báo chí vừa là người ghi lại lịch sử, đồng thời cũng là người kiểm chứng lịch sử, đặc biệt báo chí là người tham gia và thúc đẩy công cuộc cải cách mở cửa ở Trung Quốc. 30 năm cải cách đã khiến diện mạo nền báo chí ở quốc gia có hơn một tỷ dân có những thay đổi căn bản, đạt được những thành quả nhất định, đặc biệt là những kinh nghiệm trong vấn đề cải cách thể chế của tập đoàn báo chí.

I. HOÀN THIỆN MÔ HÌNH QUẢN LÝ TẬP ĐOÀN BÁO CHÍ NHƯ DOANH NGHIỆP

1. Một số thành công sau 30 năm cải cách thể chế

Từ năm 1979, Chính phủ Trung Quốc đã áp dụng phương thức quản lý như doanh nghiệp đối một số tờ báo lớn,

trong đó có Nhân dân nhật báo, đánh dấu sự ra đời của cơ chế tự thu tự chi của báo chí Trung Quốc. Trong 30 năm qua, hầu hết các cơ quan báo chí ở Trung Quốc đều lựa chọn phát triển theo mô hình này.

Đơn vị sự nghiệp và doanh nghiệp là hai hình thái tổ chức xã hội có chức năng, vai trò và tính chất hoàn toàn khác nhau. Đơn vị sự nghiệp thông thường chỉ các tổ chức, ngành nghề đảm nhiệm một chức năng xã hội nào đó mang tính công ích, tính công cộng, tính xã hội và tính phúc lợi. Xét trên góc độ tài chính, đơn vị sự nghiệp được nhà nước cấp kinh phí hoặc được xã hội quyên góp kinh phí. Nguồn kinh phí này không dùng để kinh doanh, không đóng vai trò gia tăng giá trị, mà chỉ đơn thuần là nguồn kinh phí để đơn vị hoạt động, chi tiêu. Nhìn chung, đơn vị sự nghiệp thuộc phạm trù quản lý vĩ mô xã hội do Nhà nước chỉ đạo. Còn doanh nghiệp là tổ chức kinh doanh sản xuất, là chủ thể thị trường, hoạt động với mục đích thu lợi nhuận, cung cấp các dịch vụ và sản phẩm cho xã hội, thuộc phạm trù quản lý vi mô, do thị trường chỉ đạo.

PHƯƠNG HƯỚNG VÀ QUÁ TRÌNH CẢI CÁCH THỂ CHẾ TẬP ĐOÀN BÁO CHÍ TRUNG QUỐC¹

	Năm 1949-1978	Năm 1979-2008	Tương lai phát triển
Bối cảnh	Kinh tế kế hoạch	Giai đoạn đầu của kinh tế thị trường	Giai đoạn kinh tế thị trường phát triển mạnh
Thể chế	Tính chất sự nghiệp	Quản lý như doanh nghiệp	Tính chất doanh nghiệp hoàn toàn
Quy mô	Một tòa soạn một tờ báo	Một tập đoàn với N tờ báo	Một tập đoàn với N loại hình báo chí, N sản nghiệp
Chức năng	Công cụ hướng dẫn dư luận	Cơ quan truyền thông đại chúng	Kinh tế truyền thông
Nghị vụ báo chí	Có	Có (Đa phương tiện)	Có (Đa chức năng)
Kinh doanh quảng cáo	Không	Có (trụ cột)	Có (một trong nhiều trụ cột)
Kinh doanh phát hành	Không	Có (Tự chủ)	Có (Công ty hóa, xã hội hóa)
Xưởng in	Bộ phận phục vụ	Doanh nghiệp sản xuất	Công ty kinh doanh
Tích lũy	Không	Có hạn	Có quy mô
Tài sản	Không (Nhà nước cấp)	Đơn nhất	Đa dạng
Kinh phí	Nhân trợ cấp	Tự chủ	Cổ phần hóa
Định vị (Mục đích tôn chỉ)	Sự nghiệp văn hóa	Phân tách thành đơn vị sự nghiệp và doanh nghiệp	Sản nghiệp văn hóa
Con đường phát triển	Không có thị trường (hành chính)	Đi vào thị trường	Thị trường hóa
Đặc trưng	Kinh tế kế hoạch, Nhà nước cấp kinh phí, mang tính chất sự nghiệp, chức năng duy nhất là tuyên truyền, đơn vị sự nghiệp không có thu, một tòa soạn một tờ báo.	Kinh tế thị trường, mang tính chất đơn vị sự nghiệp quản lý theo doanh nghiệp, đa loại hình báo chí, kinh doanh từ không đến có, báo chí đa dạng, chưa mở cửa thị trường văn hóa.	Kinh tế thị trường đã phát triển, thị trường đã hoàn thiện, nguồn tư bản tương đối tập trung, cơ cấu thị trường đa dạng, kinh doanh tư bản là chủ đạo, mở cửa hoàn toàn thị trường văn hóa, báo chí chuyển từ chức năng tuyên truyền đơn nhất sang hai chức năng song song là truyền thông và kinh tế.

Trung Quốc coi báo chí là một sản phẩm đặc biệt, tòa soạn cũng là một đơn vị đặc biệt, có vai trò đặc biệt trong công tác quản lý vĩ mô của nhà nước. “Ngòi bút” trong báo chí được ví như “cây

súng” quan trọng, giúp một quốc gia giành được chính quyền, bảo vệ chính quyền, giữ gìn trật tự xã hội, chính vì lẽ đó tòa soạn báo được coi là một đơn vị sự nghiệp. Nhưng, đồng thời báo chí lại

mang các thuộc tính của hàng hóa thông thường, quá trình sản xuất báo chí được thể hiện bằng quá trình mang hành vi của thị trường, và tòa soạn báo lại là một tổ chức doanh nghiệp, nên nó mang thuộc tính của sản nghiệp².

Thực tiễn 30 năm cho thấy, Trung Quốc coi báo chí là đơn vị sự nghiệp, nhưng quản lý theo mô hình doanh nghiệp. Với phương thức này, Trung Quốc đã đạt được những thành tựu quan trọng, thể hiện trên một số phương diện sau: khẳng định rõ vai trò quản lý của Nhà nước đối với báo chí; cắt giảm nguồn kinh phí của Nhà nước cấp cho báo chí; thể hiện rõ sự phát triển vượt bậc nhanh chóng của báo chí; phát huy đầy đủ động lực bên trong và cơ chế thị trường của báo chí. Tuy nhiên, cùng với sự phát triển của sản nghiệp văn hóa và trình độ sức sản xuất văn hóa không ngừng được nâng cao, thể chế quản lý này đã không thích ứng được với sự thay đổi của thị trường. Không chỉ có vậy, hoạt động cải cách thể chế văn hóa ngày càng được sắc sảo hóa đã tác động trực tiếp đến thể chế của tập đoàn báo chí, đồng thời quyết định phương hướng và lộ trình phát triển của tập đoàn báo chí. Đổi mới mô hình thể chế của tập đoàn báo chí là một bài toán thực tế và cũng là cơ hội lịch sử mà các tập đoàn báo chí của Trung Quốc đang phải đối mặt.

2. Những chuyển đổi căn bản về mô hình thể chế của tập đoàn báo chí

30 năm qua, mặc dù Chính phủ Trung Quốc chỉ đề ra hình thức quản lý

báo chí như doanh nghiệp, nhưng trên thực tế các tòa báo đã tiến hành cải cách cơ chế, vận hành một cách toàn diện trên cả hai phương diện hình thức và nội dung. Cụ thể mô hình cải cách thể chế được thể hiện qua một số mặt dưới đây:

Một là, cùng với việc hàng loạt các hoạt động cải cách được tiến hành như phân tách Nhà nước và doanh nghiệp, Nhà nước với đơn vị sự nghiệp, đơn vị sự nghiệp với doanh nghiệp, và đi kèm với đó là cơ cấu tổ chức đồng bộ với các hoạt động cải cách này không ngừng được hoàn thiện, chức năng xã hội ngày càng được phân công rõ ràng, hành lang pháp lý đã tạo điều kiện cho các hoạt động cải cách này được phát triển, vấn đề cải cách thể chế kinh tế thị trường của Trung Quốc đã hoàn thành một cách cơ bản. Thể chế kinh tế thị trường đã tạo môi trường, điều kiện thuận lợi cho báo chí ở Trung Quốc phát triển. Sau 30 năm Trung Quốc tiến hành cải cách mở cửa, kinh tế phát triển như vũ bão, tạo động lực và sức sống mới cho các tập đoàn báo chí phát triển. Sự phân tách giữa đơn vị sự nghiệp với doanh nghiệp và cải cách thể chế kinh tế đã tạo ra một bước tiến lớn, một bước ngoặt lịch sử trong sự phát triển doanh nghiệp hóa.

Hai là, về mặt chức năng tổ chức, từ một “trụ cột” (ngòi bút) đến hai “bánh xe” (làm báo và kinh doanh) và cuối cùng là ba cỗ “xe ngựa” (chuyên môn hóa trong phân công: đảng ủy lãnh đạo, nghiệp vụ báo chí và quản lý kinh doanh); về mặt quy mô, từ một tòa báo

với một ban biên tập đến một tập đoàn báo chí có N tờ báo, tạp chí và báo mạng điện tử, hình thành cơ quan báo chí đa loại hình; về cơ chế vận hành, từ đơn thuần chỉ làm báo (viết tin bài, biên tập...) đến một thực thể công ty với nhiều hình thức kinh doanh như phát hành, quảng cáo, in ấn, đầu tư, bất động sản, v.v... và sự kiện toàn về mặt cơ cấu quản lý, như bộ phận phụ trách công tác nghiệp vụ, bộ phận phụ trách công tác kinh doanh, luật pháp, kiểm toán, giám sát ...; về cơ cấu nhân sự, đội ngũ nhân viên, phóng viên trong tòa soạn báo trước kia chỉ có vài trăm người, nay đã phát triển lên tới vài nghìn người.

Ba là, về mặt kinh tế, trước kia kinh phí hoàn toàn do Nhà nước cấp, hoạt động thu chi bị hạn chế theo quy định, đến nay đã phát triển thành một thực thể kinh tế, nắm trong tay nguồn tài sản trị giá hàng tỉ đến vài chục tỉ NDT. Phát triển sản nghiệp, mở rộng sản nghiệp đã trở thành trọng điểm chủ đạo trong công tác quản lý của các tập đoàn báo chí ở Trung Quốc.

Bốn là, về cơ bản đã hoàn thiện được cơ chế sắp xếp nhân sự (bổ nhiệm cán bộ) trong tập đoàn. Vấn đề quản lý nhân sự được chuyển đổi từ đơn vị sự nghiệp có biên chế, có chỉ tiêu sang cơ chế tuyển dụng rộng rãi, công khai. Ngoài ra, trước kia, lương của cán bộ, phóng viên, biên tập viên trong cơ quan báo chí Trung Quốc trả theo cấp bậc, chức vụ, nay trả theo hiệu quả công việc, khả năng làm việc của cán bộ, phóng viên, biên tập

viên. Về chế độ sau khi nghỉ hưu, trước kia chỉ có người làm việc trong biên chế nhà nước mới có lương hưu, nay tất cả cán bộ nhân viên trong tập đoàn đều đóng bảo hiểm xã hội và hưởng chế độ hưu trí theo quy định.

Năm là, về chức năng của báo chí, trước kia báo chí chủ yếu là công cụ tuyên truyền, nay phát triển thành phương tiện truyền thông đại chúng, không ngừng mở rộng lĩnh vực kinh tế báo chí; về cơ chế quản lý, trước kia làm báo theo kế hoạch, theo kinh phí của Nhà nước cấp, nay chuyển sang cơ chế tự chủ tài chính, tự thu tự chi, tự phát triển, tự vận hành, hạch toán độc lập...

Có thể thấy rằng, 30 năm cải cách, Trung Quốc không chỉ tiến hành cải cách thể chế của các tập đoàn báo chí, cải cách hình thức quản lý theo mô hình doanh nghiệp, mà còn tiến hành cải cách để đi đến sự thống nhất giữa nội dung và hình thức.

Vậy, thực chất của hình thức quản lý theo doanh nghiệp là gì? Là áp dụng cơ chế vận hành, quan niệm giá trị và các hành vi thị trường của doanh nghiệp, và thực tế là những cái mà tập đoàn báo chí áp dụng vừa mang hình thức quản lý theo doanh nghiệp, vừa mang nội dung của doanh nghiệp. Nội dung mà hình thức quản lý theo doanh nghiệp phản ánh là gì? Là quá trình vận hành của chủ thể của thị trường và cơ chế thị trường. Vậy một câu hỏi được đặt ra là, chủ thể thị trường không phải là doanh nghiệp hay sao? Một thực tế rất rõ ràng,

là các tòa báo Trung Quốc khoác trên mình “mác” là đơn vị sự nghiệp, nhưng lại đi theo con đường của doanh nghiệp, danh nghĩa là đơn vị sự nghiệp, nhưng thực tế lại hoạt động theo mô hình doanh nghiệp. Chính vì vậy, những quy định mà cơ chế này đặt ra đã không còn có ý nghĩa thực tế, xã hội Trung Quốc đã mặc nhận tập đoàn báo chí là chủ thể thị trường.

30 năm qua, nhờ có sự hình thành của chủ thể thị trường và quá trình vận hành theo cơ chế thị trường không ngừng hoàn thiện, báo chí Trung Quốc đã hoàn thành quá trình quá độ từ đơn vị sự nghiệp sang hoạt động theo mô hình doanh nghiệp, có đủ mọi điều kiện để tiến hành chuyển đổi thể chế. Hay nói cách khác, giai đoạn tìm tòi cải cách thể chế của tập đoàn báo chí Trung Quốc cơ bản đã kết thúc.

Hai dấu mốc quan trọng trong 30 năm cải cách tập đoàn báo chí ở Trung Quốc

Thứ nhất, sự nghiệp báo chí có những thay đổi vượt bậc, đã xuất hiện cơ quan báo chí đa loại hình, đa chức năng, cung cấp thông tin nhiều chiều, truyền thông qua nhiều kênh, nhiều góc độ khác nhau. Số lượng báo in ở Trung Quốc phát triển từ vài trăm tờ lên tới hơn một nghìn tờ báo. Theo thống kê, 30 năm trước, số lượng giấy in báo của Trung Quốc chưa đầy 300.000 tấn, nay lên tới 35 triệu tấn³. Giờ đây, mỗi khi Trung Quốc hay thế giới xảy ra các sự kiện lớn, báo in ở Trung Quốc đã phát huy tích cực vai trò

vô cùng quan trọng của mình. Ví dụ, sau khi trận động đất xảy ra ở Ván Xuyên tỉnh Tứ Xuyên vào ngày 12-5-2008, với chức năng của báo chí, các tòa soạn đã tận dụng hết khả năng, điều kiện và sức mạnh của mình để đưa tin kịp thời, động viên toàn xã hội quyên góp ủng hộ, giúp người dân khu vực chịu động đất sớm khắc phục thiên tai, ổn định cuộc sống... Có thể nói, đây là những thành tựu quan trọng mà báo chí Trung Quốc đạt được sau 30 năm cải cách, báo chí đã tạo được uy tín cũng như độ ảnh hưởng mạnh mẽ trong dư luận xã hội Trung Quốc. Thứ hai, ngoài sự ảnh hưởng rộng rãi trong xã hội, báo chí Trung Quốc còn nắm trong tay nguồn tài sản trị giá gần 40 tỷ NDT, không ít tập đoàn báo chí trở thành những doanh nghiệp chủ chốt ở địa phương, là đội quân chủ lực trong sản nghiệp văn hóa và là “đại gia” nộp thuế cho Nhà nước.

3. Cải cách nhưng không tách rời sự quản lý của Nhà nước

30 năm qua, Trung Quốc không xuất hiện tình trạng báo chí đối lập, chống đối hay không phục tùng sự chỉ đạo của Nhà nước. Mặc dù cũng có một số tờ báo bị đình bản, cách chức Tổng Biên tập, hoặc xã trưởng, nhưng đó chỉ là ngoại lệ, và phần lớn là do khâu quản lý không nghiêm, sơ suất trong công việc, chứ không phải là đối lập trên lập trường chủ quan, càng không có hiện tượng hô hào kêu gọi chống lại Nhà nước. Kể cả xuất hiện một số trường hợp cá biệt, nhưng Chính phủ Trung Quốc vẫn kịp

thời nắm bắt và dễ dàng thông qua các biện pháp hành chính để quản lý báo chí. 30 năm thực tiễn đã cho thấy, báo chí ở Trung Quốc đi theo con đường sản nghiệp hóa, không gây khó khăn cho các cơ quan chức năng quản lý, đặc biệt sau khi tập đoàn báo chí được quản lý như doanh nghiệp, Nhà nước hoàn toàn có thể áp dụng các biện pháp hành chính để quản lý báo chí. Có thể nói, báo chí Trung Quốc đã có đủ điều kiện để tiến hành cải cách thể chế, hiện chỉ còn thiếu “văn kiện đỡ” của Chính phủ mà thôi.

II. VAI TRÒ CHỦ THỂ THỊ TRƯỜNG CỦA TẬP ĐOÀN BÁO CHÍ TRUNG QUỐC KHÔNG ĐƯỢC THỊ TRƯỜNG CHẤP NHẬN

Thị trường là một thể thống nhất hữu cơ được tạo bởi các yếu tố như chủ thể thị trường, cạnh tranh, giá cả, cung cầu... Kinh tế thị trường được thiết lập trên các chủ thể thị trường khác nhau, chủ thể là linh hồn của thị trường. Xét về hiện trạng vận hành của các tập đoàn báo chí Trung Quốc, mặc dù họ đều tự coi mình là đơn vị kinh doanh theo mô hình doanh nghiệp, đều xuất hiện với tư cách là chủ thể thị trường, nhưng trên thực tế, tư cách chủ thể thị trường của tập đoàn báo chí vừa chưa được xác định, vừa không quy phạm, Chính phủ không thừa nhận, thị trường cũng không thừa nhận.

Hiện nay, tập đoàn báo chí Trung Quốc có 7 hình thức sau:

- Tập đoàn mang tính chất đơn vị sự nghiệp (người chịu tư cách pháp nhân không đăng ký công ty);

- Tập đoàn mang tính chất đơn vị sự nghiệp, đơn vị trực thuộc đăng ký công ty;

- Tập đoàn mang tính chất đơn vị sự nghiệp, dưới tập đoàn có các công ty con, nhưng không đăng ký;

- Tập đoàn vừa đăng ký tư cách pháp nhân theo đơn vị sự nghiệp, vừa đăng ký tư cách pháp nhân theo doanh nghiệp;

- Tập đoàn đăng ký công ty, nhưng thực tế lại chưa vận hành theo mô hình công ty;

- Tập đoàn là công ty, nhưng quyền sở hữu tài sản không rõ ràng, hoặc vận hành không ;

- Tập đoàn chỉ treo biển.

Bảy mô hình tập đoàn báo chí trên đều không phải là chủ thể thị trường một cách quy phạm, nhưng đã từ lâu, các tập đoàn này đều lấy tư cách của doanh nghiệp để kinh doanh. Và trong số các tập đoàn này, một số đã trở thành “đại gia” nộp thuế cho Nhà nước, như Tập đoàn nhật báo Quảng Châu đứng trong top đầu các đơn vị nộp thuế nhiều nhất ở tỉnh Quảng Đông; Tập đoàn nhật báo Hồ Bắc đứng trong top 20 đơn vị nộp thuế nhiều nhất ở thành phố Vũ Hán.

Về phía quản lý Nhà nước, Trung Quốc vẫn coi tập đoàn báo chí là đơn vị sự nghiệp, còn hoạt động kinh doanh theo doanh nghiệp chỉ là “hình thức”, tính chất đi trước, hình thức đi sau, tính chất quyết định hình thức. Với vai trò là một sản nghiệp đặc biệt, trong vấn đề xác định thể chế của tập đoàn báo chí, Chính phủ Trung Quốc chỉ nhấn mạnh

sự phân tách giữa đơn vị sự nghiệp với doanh nghiệp, bóc tách nguồn vốn mang tính kinh doanh, chú trọng công tác cải cách cơ chế trong nội bộ tập đoàn, chú không đề rõ chủ trương là các đơn vị báo chí đều chuyển thành doanh nghiệp.

Hiện nay, tư cách chủ thể thị trường của tập đoàn báo chí ở Trung Quốc cũng không được thị trường thừa nhận. Ví dụ năm nay Ngân hàng Thương mại thành phố Vũ Hán chuẩn bị niêm yết cổ phiếu trên sàn giao dịch, Tập đoàn báo chí Hồ Bắc muốn mua 10 triệu cổ phiếu, nhưng trong quá trình làm thủ tục đã vấp phải một vấn đề là, nếu lấy tư cách pháp nhân của tập đoàn là đơn vị sự nghiệp thì không được, nếu lấy tư cách là công ty tập đoàn (đăng ký tháng 11-2006) thì công ty chưa đăng ký vốn điều lệ, quyền sở hữu tài sản cũng không rõ ràng; cuối cùng tập đoàn báo chí Hồ Bắc phải lấy danh nghĩa của công ty bất động sản trực thuộc tập đoàn mới hoàn thành được thủ tục đăng ký mua cổ phiếu. Điều này phản ánh một điều, điều kiện đầu tiên để tập đoàn báo chí thâm nhập vào thị trường vốn và tiến hành các hoạt động kinh doanh tư bản là chủ thể thị trường phải rõ ràng, quy phạm. Ngoài ra còn cần một cơ cấu tổ chức đủ mạnh. Không có tư cách hợp pháp sẽ không thâm nhập được vào thị trường, có đủ tư cách nhưng không có cơ chế tổ chức cũng không được.

Về phương hướng cải cách trong ba năm tới, Tổng cục Báo chí xuất bản Trung Quốc đã phân định thời gian biểu

nhằm cải cách báo chí ở Trung Quốc phân thành ba giai đoạn:

Giai đoạn 1: Cải cách tòa soạn báo do doanh nghiệp làm cơ quan chủ quản;

Giai đoạn 2: Cải cách các tòa soạn báo do các hiệp hội, ban ngành chủ quản, mục tiêu cố gắng xây dựng từ 10 đến 15 tòa soạn báo trở thành tập đoàn truyền thông tổng hợp;

Giai đoạn 3: hợp nhất nhiều ngành nghề, nhiều nguồn khác nhau, xây dựng các cụm sản phẩm báo chí có thể mạnh.

III. MỘT SỐ MÂU THUÃN VÀ VẤN ĐỀ LIÊN QUAN ĐẾN THỂ CHẾ CỦA TẬP ĐOÀN BÁO CHÍ

Kinh nghiệm của Trung Quốc cho thấy, nếu hình thức tổ chức và cơ cấu thể chế của tập đoàn báo chí không rõ ràng, không quy phạm, không hoàn thiện, khi bước vào thị trường tư bản sẽ gặp nhiều trở ngại, quá trình vận hành sẽ rất khó khăn. Mặt khác, trong tập đoàn báo chí lại có sự phân cấp hành chính, khi tư cách không phù hợp, cơ hội không bình đẳng, sẽ dẫn đến sự nghi ngờ về tính hợp pháp, tính hợp lý, tính hiệu quả của thị trường trong hoạt động kinh doanh của tập đoàn báo chí.

Về mặt khuynh hướng lựa chọn giá trị trong quản lý tập đoàn báo chí, chủ yếu dùng phương pháp hành chính là chủ đạo, nhà quản lý chỉ đơn thuần dựa vào sự đánh giá của cấp trên đối với hiệu quả công việc làm tiêu chuẩn lựa chọn giá trị, không lấy giá trị của doanh nghiệp làm chủ đạo, không lấy hoạt động kinh doanh làm chủ đạo.

Xét về hiện trạng vận hành của tập đoàn báo chí Trung Quốc, tính chất đơn vị sự nghiệp áp dụng mô hình quản lý theo doanh nghiệp đã khiến hình thức thể chế của tập đoàn báo chí Trung Quốc không quy phạm, điều này đã khiến tập đoàn báo chí rất khó xác định được hướng phát triển cho mình.

Cơ chế vận hành chung chung, đơn vị sự nghiệp đảm nhận chức năng phục vụ xã hội, coi trọng hiệu quả xã hội, nhưng quá trình phát triển của nó lại phải dựa vào hoạt động kinh doanh trên thị trường; áp dụng hình thức quản lý theo doanh nghiệp, gánh vác trách nhiệm của doanh nghiệp, nhưng lại không được hưởng các quyền lợi của doanh nghiệp. Tình trạng này đã khiến cơ chế quản lý nội bộ tập đoàn trở nên lộn xộn, cơ cấu tổ chức, cơ chế lãnh đạo, áp dụng cơ chế quản lý theo đơn vị sự nghiệp, trong khi quy trình sản xuất báo chí lại phải vận hành theo cơ chế sản xuất kinh doanh của doanh nghiệp.

Hiện nay, một số học giả Trung Quốc khẳng định con đường cải cách của báo chí ở Trung Quốc là thành công, vậy tại sao phải tiếp tục cải cách? Tập đoàn vừa được hưởng chính sách của đơn vị sự nghiệp, vừa được vươn ra thị trường để kinh doanh thu lợi nhuận, vẹn cả đôi đường... Nhưng vấn đề là thể chế, với hai tư cách này giống như hai đứa trẻ sinh đôi dính nhau ở một bộ phận nào đó, gặp rất nhiều trở ngại khi thâm nhập vào thị trường, không có lợi cho sự phát triển của sản nghiệp báo chí, không có lợi cho

việc xây dựng cơ chế tổ chức của tập đoàn, không có lợi cho việc xác định mục tiêu phát triển của báo chí, càng không có lợi cho hoạt động kinh doanh tư bản của tập đoàn báo chí. Tiên đề để báo chí thâm nhập vào thị trường tư bản là chủ thể thị trường phải quy phạm, đồng thời có đủ điều kiện để tiến hành hoạt động kinh doanh tư bản.

IV. MỘT SỐ TÔN TẠI TRONG KHUYNH HƯỚNG LỰA CHỌN GIÁ TRỊ CỦA TẬP ĐOÀN BÁO CHÍ TRUNG QUỐC

1. Phương thức quản lý lạc hậu

Về cơ bản tập, đoàn báo chí ở Trung Quốc đều áp dụng các phương thức quản lý đã có từ trước của các doanh nghiệp nhà nước, mang đậm màu sắc của nền kinh tế kế hoạch. Cùng với quá trình cải cách của doanh nghiệp nhà nước và tài sản của doanh nghiệp nhà nước được đưa vào thị trường, một số khuynh hướng lựa chọn giá trị và cơ cấu thể chế vốn có của doanh nghiệp nhà nước đã bị loại bỏ và được thay thế bằng quan niệm kinh doanh của thị trường hiện đại cũng như hệ thống tổ chức cơ cấu quản lý pháp nhân của doanh nghiệp hiện đại. Thời đại chín muồi của nền kinh tế thị trường đã đến, các nhà quản lý doanh nghiệp nhà nước của Trung Quốc đang phải đối mặt với hai lựa chọn: hoặc là nguy cơ tụt hậu, sa thải, hoặc là phải thay đổi vai trò. Cùng lúc đó, khuynh hướng giá trị, phương thức tư duy, phương thức quản lý, cơ chế quản lý của

tập đoàn báo chí vẫn chỉ dừng lại trên quan niệm quản lý và khuynh hướng lựa chọn giá trị đã có từ trước của các doanh nghiệp nhà nước.

2. Quan niệm kinh doanh lỗi thời

Các tập đoàn báo chí ở Trung Quốc đã phát triển được một thời gian khá dài, quy mô tư bản và thực lực kinh tế của các tập đoàn không ngừng phát triển, có đủ điều kiện để tiến hành hoạt động kinh doanh tư bản. Theo thống kê, một số tập đoàn báo chí như Tập đoàn báo chí Hồ Bắc, Tập đoàn xuất bản Trường Giang, Tập đoàn Tri Ân, Tập đoàn Phát thanh truyền hình... cơ bản đã đại diện được cho trình độ phát triển và quy mô sản nghiệp của sản nghiệp văn hóa Hồ Bắc, tỷ lệ nợ trung bình của các tập đoàn này không vượt quá 30%. Các tập đoàn báo chí của Trung Quốc rất có thể mạnh về vốn và nguồn kinh tế, nhưng lại hạn chế trong ý thức kinh doanh, có tiền không dám dùng, không biết dùng, cũng không muốn dùng vì sợ rủi ro. Điều này đã bộc lộ những mặt hạn chế của cơ chế đơn vị sự nghiệp, đồng thời cũng bộc lộ những bất cập trong quan niệm kinh doanh của tập đoàn báo chí, thiếu động lực nội tại thúc đẩy sự phát triển tích cực. Khi một doanh nghiệp gửi một lượng tiền mặt lớn vào ngân hàng, chúng tỏ hoạt động kinh doanh của doanh nghiệp đó không khởi sắc. Mọi hoạt động mở rộng quy mô, phát triển sản nghiệp lên một tầm cao mới, gia tăng giá trị của tập đoàn báo chí Trung Quốc đều phải thực hiện thông qua sức mạnh của tư

bản. Ngoài sự hạn chế về thể chế hiện hành, còn có sự hạn chế bởi quan niệm cũ kỹ, lỗi thời của các nhà quản lý.

3. Mục tiêu xác định mơ hồ

Sự mơ hồ trong vấn đề xác định giá trị mục tiêu của tập đoàn báo chí ở Trung Quốc chủ yếu thể hiện trên hai phương diện sau:

Thứ nhất, không quan tâm đến tích lũy tư bản, thậm chí chỉ coi tư bản là nguồn tài nguyên để chi tiêu; hiệu quả gia tăng giá trị tư bản rất thấp, năng lực kinh doanh tư bản của nhà quản lý không cao. Nhiều tập đoàn coi việc không có nợ nần, không phải vay ngân hàng, lợi nhuận hàng năm ổn định, không gặp nhiều sóng gió... là “tôn chỉ hàng đầu”. Sau 12 năm thành lập tập đoàn báo chí, Trung Quốc đã phân tích và rút ra được một số đặc điểm trong quá trình phát triển tập đoàn báo chí như sau: quá trình tích lũy tương đối đơn thuần, hình thức sản xuất kinh doanh như các doanh nghiệp thông thường, mang các quan niệm giá trị của doanh nghiệp nhà nước, hiệu quả kinh tế không cao.

Thứ hai, coi lợi nhuận là tiêu chuẩn duy nhất để đánh giá hiệu quả hoạt động của tập đoàn báo chí. Để đánh giá hiệu quả kinh tế của một doanh nghiệp, không những phải xem xét các chỉ số kinh tế, mà còn phải xem chất lượng vận hành của nó, không chỉ dừng lại ở một chỉ tiêu nào đó, mà phải xem xét chỉ tiêu tổng hợp. Ví dụ tỷ lệ lãi gộp là để đánh giá khả năng thu lợi nhuận giai đoạn

đầu của doanh nghiệp; tỷ lệ lợi nhuận giữ lại là để đánh giá khả năng thu lời cuối cùng của doanh nghiệp; lợi suất đầu tư là để đánh giá khả năng thu lời toàn bộ nguồn vốn của doanh nghiệp... Chính vì lẽ đó, phải thông qua các chỉ tiêu tổng hợp của doanh nghiệp để đánh giá, phân tích hiệu quả kinh tế và chất lượng kinh tế của doanh nghiệp đó.

4. Thiếu hụt cán bộ quản lý cao cấp

Trong thời kỳ kinh tế kế hoạch, báo chí Trung Quốc rất xa lạ với các vấn đề quản lý, kinh doanh và làm quen với thị trường. Sau khi chuyển đổi từ nền kinh tế kế hoạch sang nền kinh tế thị trường, báo chí với vai trò là một sản phẩm, chủ thể của thị trường, đã gặp không ít khó khăn trong việc thích ứng với môi trường mới, khiến các tập đoàn báo chí Trung Quốc thiếu đội ngũ cán bộ quản lý một cách trầm trọng.

Trước hết là sự không thích ứng trong cơ cấu tri thức. Trong thời kỳ kinh tế kế hoạch, một tờ báo là một tòa soạn, tổ chức lãnh đạo của những người quản lý chủ yếu thể hiện qua nghiệp vụ về báo chí, vấn đề quản lý cũng chỉ được thể hiện qua công tác chuyên môn. Sau khi báo chí bước vào thị trường, vấn đề quản lý báo chí phải đối mặt với một số lý luận tương đối mới như kinh tế, luật, thị trường, tư bản, kinh doanh, quản lý, doanh nghiệp, v.v... Chính vì vậy, tình hình mới đã đặt ra trước mắt những người làm công tác quản lý báo chí một số yêu cầu mới.

Hiện nay, cơ chế tuyển chọn người làm công tác quản lý ở các tập đoàn báo chí Trung Quốc còn đơn nhất, chưa hình thành được thị trường nhân tài, do đó, Trung Quốc đang vận dụng học tập kinh nghiệm của một số nước phương Tây để gấp rút hình thành cơ chế tuyển dụng, đề bạt lãnh đạo quản lý báo chí. Ví dụ như Mỹ, Học viện báo chí chỉ đào tạo phóng viên, biên tập viên, còn Học viện kinh tế, lại có nhiệm vụ đào tạo cán bộ quản lý báo chí. Tỷ lệ phân bố chuyên ngành của cán bộ quản lý trong các tập đoàn báo chí của Mỹ thường là: 19% chuyên ngành báo chí, 52% chuyên ngành kinh tế, 29% chuyên ngành khác.

V. PHƯƠNG HƯỚNG VÀ MỤC TIÊU ĐỔI MỚI THỂ CHẾ CỦA TẬP ĐOÀN BÁO CHÍ TRUNG QUỐC

Thể chế kinh tế thị trường ở Trung Quốc đang bước đầu được hình thành, báo chí cũng dần dần bước vào thị trường, mặt khác thị trường văn hóa cũng đang từng bước được mở cửa, các yếu tố này là tiền đề và hiện thực khách quan để báo chí Trung Quốc phát triển. Đối với tập đoàn báo chí Trung Quốc, tính chất là đơn vị sự nghiệp, hình thức quản lý như doanh nghiệp, vừa là thành quả đạt được từ công cuộc cải cách thời kỳ trước, đồng thời cũng là đối tượng để cải cách trong tương lai. Qua 30 năm cải cách báo chí, Trung Quốc đã xác định được bốn yếu tố quan trọng cần phải nắm vững là nội hàm thể chế, mô hình thể chế, trình độ quản lý và nhà doanh

nghiệp, từ đó hình thành quan niệm trọng tâm của thể chế mới.

Kinh nghiệm của Trung Quốc cho thấy, phân loại các cơ quan báo chí là bước đột phá, chuyển đổi mô hình là giai đoạn quá độ, còn cải cách thể chế là phương hướng. Theo tinh thần cải cách của Trung Quốc, bước đầu tiên là phân loại các cơ quan báo chí: mô hình thuần công ích (các cơ quan báo chí chuyên làm chính trị); mô hình thuần kinh doanh (các cơ quan báo chí mang tính chất doanh nghiệp); mô hình thứ ba là mang tính chất của đơn vị sự nghiệp, quản lý như doanh nghiệp.

Sự phân loại trên phù hợp với từng loại hình báo chí (báo in, phát thanh, truyền hình và báo mạng điện tử). Ý nghĩa của nó là sự đột phá trong cải cách thể chế báo chí. Chuyển đổi mô hình sẽ dựa trên cơ sở phân loại ở bước đầu tiên, thông qua chuyển đổi thể chế đưa báo chí vào thị trường.

Cùng với việc hoàn thiện cải cách thể chế kinh tế của Trung Quốc, một số lĩnh vực cải cách khác như thể chế văn hóa, chính trị, xã hội cũng từng bước được cải cách, theo kế hoạch đến năm 2010, Trung Quốc sẽ hoàn thành mục tiêu cải cách sản nghiệp văn hóa.⁴

Trong tương lai, thể chế tập đoàn báo chí của Trung Quốc có thể được cải cách theo các phương hướng sau:

Một là, điều chỉnh cơ cấu gồm kết cấu sản nghiệp, cơ cấu sản phẩm, cơ cấu tư bản, đa dạng hóa cơ cấu thể chế;

Hai là, chuyển đổi thể chế (cơ cấu người có tư cách pháp nhân của công ty, thiết lập chủ thể thị trường thực sự);

Ba là, từ cơ cấu của tập đoàn báo chí ở địa phương, đơn vị..., các cơ quan báo chí ngành đều mở rộng thị trường tiền tệ, tư bản, v.v.. đến sự chuyển đổi cơ cấu của các cơ quan báo chí trong hoạt động vận hành của thị trường tiền tệ. Thông qua cải cách thể chế văn hóa, nâng cao nội hàm và ngoại diện giá trị của báo chí, tập đoàn báo chí hoàn toàn chuyển đổi từ mô hình không tập trung chuyển sang mô hình tập trung, từ nhỏ chuyển sang lớn, từ cùng cạnh tranh sang phân công chuyên nghiệp hóa.

CHÚ THÍCH:

¹ Tạp chí *Nghiên cứu tập đoàn báo chí* số 9-2008.

² Tạp chí *Nghiên cứu báo chí truyền thông* tháng 7-2007.

³ Theo *niên giám báo chí Trung Quốc năm 2007*

⁴ Sản nghiệp văn hóa "Culture Industry" Thuật ngữ này do Theodor Adorno và Max Horkheimer đề ra năm 1947 trong cuốn *Phương pháp biện chứng khai sáng*.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Tạp chí *Nghiên cứu Tập đoàn báo chí*
2. Tạp chí *Báo chí truyền thông*
3. Tạp chí *Tân văn chiến tuyến*
4. Tạp chí *Nghiên cứu báo chí thế giới*
5. Tạp chí *Nghệ báo Trung Quốc*
6. <http://www.china.com.cn>
7. <http://www.cqvip.com>